

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ

УДК 371.13

Олена Бойван

РОЛЬ МИСТЕЦТВА СЛОВА В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

У статті проаналізовано проблему естетичного виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів, розкрито вплив мистецтва, зокрема мистецтва слова на естетичний розвиток особистості майбутнього вчителя. Звертається увага на значення рівня мовленнєвої культури в професійній діяльності педагога, а також вказується на роль мистецтва слова в її формуванні.

Ключові слова: естетичне виховання, мистецтво, мистецтво слова, естетичний розвиток особистості, книга, мовленнєва культура, вища школа.

Становлення України, як суверенної, незалежної, самостійної держави, яка входить у нові міжнародні відносини, надання українській мові статусу державної, зміна пріоритетів у сфері освіти, ставлять перед освітою ряд завдань. Одним із яких є розбудова системи освіти, її докорінне реформування з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя.

Державна програма «Освіта» (Україна ХІ століття), головна мета якої «створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації», Концепція педагогічної освіти, Закон України «Про вищу освіту», Концепція естетичного виховання ставлять перед вищою освітою завдання – «підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня», «розвиток естетичної свідомості, загальнокультурної та художньої компетентності, потреби в духовному самовдосконаленні», формування комунікативної компетентності.

Питанню естетичного виховання підростаючого покоління приділяли увагу в своїх працях такі класики педагогіки як А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Концептуальні засади виховання естетичних цінностей підростаючого покоління сформульовано в працях І. Беґа, Н. Ганнусенко, К. Чорної.

Теоретичні аспекти формування естетичного досвіду особистості

засобами мистецтва розглядали у своїх працях Г. Васянович, Л. Горюнова, І. Зюзюн, Д. Кабалевський, Н. Киященко, В. Кудін, О. Лармін, Н. Миропольська, С. Мельничук, З. Новлянська, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Тарасенко, А. Федь, Л. Хлебнікова, Г. Шевченко, О. Щолокова.

Теоретичні засади формування ціннісних орієнтацій засобами мистецтва слова знайшли відображення в працях М. Бахтіна, В. Біблера, Л. Виготського, М. Кагана, Д. Ліхачова, О. Мелік-Пашаєва, Л. Столовича.

Велику увагу в своїх працях приділяють психологічним аспектам естетичного виховання студентства вчені: В. Андреев, І. Бех, П. Блонський, М. Боришевський, О. Леонтєв, С. Максименко, Б. Теплова.

Теоретичні основи морально-естетичного виховання висвітлюють в своїх працях В. Бутенко, І. Зюзюн, Є. Квятковський, Л. Масол, Б. Неменський, Т. Рейзенкінд.

Естетичний вплив мистецтва на формування особистості висвітлено Д. Антоновичем, Г. Костюком, К. Платоновим, С. Рубінштейном, Б. Юсовим.

У своїх наукових дослідженнях висвітлюють аспекти теорії й методики організації діяльності студентського колективу В. Андреев, М. Боришевський, Ю. Бохонкова, Л. Буєва, О. Глотчкін, Г. Грибенюк, О. Киричук, І. Мангутов, В. Моляко, Л. Орбан-Лембрик, М. Савчин, В. Третьяченко, Л. Уманський та ін.

Аналіз наукової літератури з педагогіки, психології, лінгвістики дозволяє зробити висновок, що проблема естетичного виховання студентів вищих навчальних закладів засобами мистецтва слова досліджена недостатньо. У її розв'язанні існує ряд суперечностей, зокрема:

– між потребами суспільства у вихованні нової інтелектуальної та культурної генерації, та наявним станом духовної культури студентської молоді;

– між можливостями впливу засобами мистецтва слова на духовно-естетичний розвиток студентства та недостатнім його використанням.

Метою статті є розгляд особливостей впливу мистецтва слова та мистецтва в цілому на естетичний розвиток студентів вищих педагогічних навчальних закладів, та на формування їх мовленнєвої культури.

Спробуємо проаналізувати деякі процеси впливу мистецтва, а зокрема мистецтва слова, на естетичний розвиток студентства.

Поняття естетичного виховання дуже багатогранне і складне, тому немає і не може бути єдиної думки щодо цього. Проблема естетичного виховання не є новою: вона існує протягом віків, але це не зменшує потреби в її постійному дослідженні та вивченні. Значущість естетичного виховання для розвитку особистості можна передати словами відомого вчителя О. Г. Сайбедінова «Якщо уявити освіту у вигляді саджанця, то ґрунтом для його розвитку і зростання будуть предмети художньо-естетичного циклу, які розвивають творчу особистість. Потім гілки зазеленіють усвідомлено запитаними спеціальними знаннями і

математичними, природничо-науковими – різними, і це дає змогу рости і розвиватися всьому саджанцю» [1, с. 76].

У національній доктрині розвитку освіти України у ХІ столітті, Державній комплексній програмі естетичного виховання підкреслено необхідність послідовного і ефективного вирішення завдань естетичного виховання студентської молоді, підготовки її до глибокого сприймання, адекватної оцінки та творчого освоєння естетичних явищ повсякденного життя, творів мистецтва та літератури. Адже питання естетичної культури особистості охоплюють різні аспекти життєдіяльності студентської молоді, виявляють себе у сфері навчання, праці, відпочинку, побуту, міжособистісних стосунків, творчої діяльності.

Останнім часом проблема естетичного виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів все більше цікавить вчених, тому що важливим критерієм сучасної педагогічної науки і практики є не тільки досконалий рівень повної професійної спеціалізації майбутнього вчителя, а й спрямованість його духовної свідомості, естетичної культури. Адже естетично розвинена людина вносить елементи прекрасного у всі види своєї діяльності, а естетична безграмотність зумовлює духовну, емоційно-почуттєву черствість. Тому потрібно формувати у студентів художньо-естетичну культуру, розвивати естетичний смак, любов до мистецтва.

Розвиваючись людина зазнає впливу різних факторів: освіти, яка дає знання, трудової та соціальної діяльності, міжособистісних відносин і т.д. Серед них провідне місце належить мистецтву з його впливом на формування і розвиток естетичної культури особистості.

Мистецтво має вагомий вплив на свідомість і підсвідомість, тому не потрібно розглядати його лише як джерело художнього та естетичного виховання, формування емоційно-естетичної культури, адже мистецтво є універсальним механізмом розвитку не лише культури, а і творчого потенціалу та мислення особистості. Як пише Г. Рід «через мистецтво відбувається вдосконалення та розвиток нахилів, здібностей, почуттів, емоцій людини, тобто здійснюється безпосередній процес «природного» естетичного самовиховання» [2, с. 10].

Мистецтво втілює в собі надзвичайно потужну здатність розвивати людину. Людина звертається до мистецтва у пошуках істини і сенсу життя. У процесі сприйняття та осмислення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується та розвивається особистість. На думку Ю. Лотмана мистецтво відтворює принципово новий рівень дійсності, який відрізняється від неї певним збільшенням свободи. Свобода привноситься в ті сфери, які в реальному її не мають [3, с. 129].

Важливість мистецтва в естетичному вихованні не викликає сумніву, оскільки воно і є його суттю. На виховні можливості мистецтва та його специфічні якості звертає увагу в своїх працях художник та педагог

Б. М. Неменський: «Ніщо, крім мистецтва, не здатне відтворити чуттєвий досвід багатьох поколінь. Твір мистецтва може передати приниження раба чи біль старої самотності і залишитися при цьому молодою людиною теперішнього часу. Тому саме вплив мистецтва формує душу, збагачує людський особистий досвід велетенським досвідом людства».

Важливе значення у процесі формування культури особистості належить мистецтву слова, що має унікальну здатність впливу на людину, на формування її естетичної свідомості, що в свою чергу впливає на інтелектуальну, моральну, емоційну сферу і сприяє гармонійному розвитку особистості, допомагає пізнати світ і знайти своє місце в ньому, знайомить із духовно-естетичним досвідом попередніх поколінь та сприяє зростанню власної емоційно-естетичної культури. За допомогою засобів мистецтва слова здійснюється естетичний та духовний розвиток особистості, знайомство з надбаннями української та світової літератури, оволодіння цінностями та знаннями в галузі мистецтва взагалі. Мистецтва слова є основою для розуміння різних видів мистецтва, в свою чергу краса мистецтва, що безпосередньо переживається, знаходить свій вираз у вишуканості та виразності мовлення особистості. В. О. Сухомлинський в «Листах до сина» писав: «Найголовніший засіб самовиховання душі – краса. Краса в широкому розумінні – і мистецтво, і музика, і сердечні відносини з людьми».

Головним джерелом естетичного виховання у всі часи була книга. Книга – це складова частина та головний носій загальної культури. Її образ складається з багатьох чинників, які несуть в собі пізнавальну, моральну, естетичну та інші інформації. Якою б за формою книга не існувала, вона стає універсальним зберігачем соціального досвіду. Книга має подвійний і навіть багатоманітний характер. Вона може виступати і засобом збереження інформації для людей наступних поколінь, і засобом комунікації, а також бути товаром. Книга супроводжує людину з раннього дитинства і до останніх днів, несучи їй світло розуму і знань, виховуючи та скеровуючи духовно, естетично. Цей повсякчасний зв'язок людини з книгою зумовлює величезний виховний зміст, книга може впливати на людей різного художнього рівня та різних поглядів на життя [4, с. 6].

Ідея розкриття краси художнього слова студентам, пробуджуючи в них здатність милуватися мовою, «смакувати» естетичну цінність слова, яке звучить, яке написано, не є новою. Ще В. О. Сухомлинський писав про важливість виховання чутливості до слова і його відтінків, про те що це «одна з передумов гармонійного розвитку особистості» і що «закохана в красу слова людина стає більш чутливою і вимогливою до естетичного і морального буття навколо себе».

Слово – це могутній засіб виховання. Пізнання краси слова є першим і найважливішим кроком до світу прекрасного. В. Сухомлинський писав: «Важливу мету всієї системи виховання я бачу в тому, щоб школа навчила

людину жити в світі прекрасного, щоб вона не могла жити без краси, щоб краса світу творила красу в ній самій».

Одним із показників духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої й зовнішньої краси є мовленнєва культура. У мовленнєвій культурі проявляється інтелект і рівень мислення індивіда, його освіченість і вихованість, культурність і ціннісні орієнтації, краса слова і духу як ознаки духовного багатства та неповторної людської сутності.

Особливе значення набуває проблема формування професійної мовленнєвої культури педагога, який є носієм високої загальної культури. Для студентів вищих педагогічних закладів, як для майбутніх педагогів, культура мовлення є обов'язковою професійною якістю, яка об'єднує у собі досконале володіння літературною мовою та її нормами, знання загальноприйнятого мовного етикету і відображає естетичне ставлення до навколишнього та багатий внутрішній світ.

Формування естетичних відносин в учнівському колективі, оволодіння ними формулами мовленнєвого етикету та нормативними правилами поведінки в суспільстві напряду залежить від рівня художньо-естетичної освіченості учителя. Культура спілкування підростаючого покоління це суспільна проблема. Вона тісно пов'язана із загальною культурою та культурою поведінки, вона немов дзеркало, в якому відображається духовний та загальний розвиток особистості і є важливою ознакою інтелігентної людини, яка цінує духовне багатство свого народу.

Культура однієї людини і культура усього суспільства не може розглядатися окремо від культури спілкування та культури мовлення.

Основною державною структурою, яка формує майбутнє суспільства, є школа та вищі навчальні заклади, тому культура мовлення студентів вищих педагогічних закладів (майбутніх вчителів та викладачів) має велике національне та суспільне значення. Адже культура мовлення забезпечує високий рівень мовленнєвого спілкування, ошляхетнює стосунки між людьми, сприяє підвищенню загальної культури особистості та суспільства в цілому.

Студент вищого навчального педагогічного закладу – це людина, яка в майбутньому стане педагогом, а отже відповідатиме не лише за якісне засвоєння знань учнями, а й за мікроклімат в учнівському колективі, який тримається на спілкуванні за допомогою слова. Тому мовлення майбутніх вчителів обов'язково має бути змістовним, правильним, чистим, логічним, точним, доречним, виразним.

В останні роки постала проблема зниження культури мовлення, що зачіпає всі сфери громадського життя у нашій країні. Також поступово втрачається культура читання, любов до книги, особливо помітно це серед молоді, значна частина якої цікавиться не справжнім мистецтвом, а зорієнтована виключно на зразки досить сумнівної культури.

Культура мовлення суспільства – це найяскравіший показник стану

його духовності, моральності та культури взагалі.

Мистецтво слова є еталоном мовленнєвої культури. Засоби естетичної виразності мови є основою сприйняття й розуміння різних видів мистецтва. Краса мистецтва, що безпосередньо переживається особистістю, знаходить свій вираз у витонченості мовлення, вишуканості й виразності образної думки [5, с. 15].

Мистецтво слова є основним засобом формування та розвитку естетичної свідомості у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, та сприяє розвитку естетичного смаку, естетичних почуттів, естетичного ідеалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дерюгина И. В. Эстетическое воспитание студентов негуманитарных факультетов в процессе изучения иностранного языка / И. В. Дерюгина // Искусство в школе. – 2008. – № 2 – С. 75–78.
2. Ільницька Л. В. Виховання в контексті соціально-естетичної концепції
3. Герберта Ріда : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 09.00.08 / Л. В. Ільницька. – К., 2005. – 22 с.
4. Лотман Ю. М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – Спб., 2000. – 704 с.
5. Більченко О. Л. Культурно-виховна роль книги в умовах формування інформаційного суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 07.00.08 / О. Л. Більченко. – Х., 2001. – 18 с.
6. Волошина Н. Й. З теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова / Н. Й. Волошина // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 9–18.